

om alsidighed, det stiller til forfatteren. Man må beherske et register spændende fra norrøne skjaldedigte til kufisk mønt. I det 19. årh., da man definerede historien snævert og begrænsede den til skriftlige kilder, var det norrøne kildemateriale de skuldre som vor viden om vikingetiden især hvilede på. Men i det 20. årh. er arkæologien gået frem med stormskridt, og grænsediscipliner mellem jordfund og tekster – herunder mønt – har givet forskningen helt nye indfaldsvinkler med vidtrækkende følger for den realhistoriske tolkning af vikingetidskulturen – eksempelvis Bolins tese om de købelystne vikinger i Vesteuropa med pungen fyldt med arabisk sølv. Kulminationen af denne nyvurdering af vikingen fik vi at se på den store udstilling på British Museum i 1980. Hvor Victoriatidens imperiebygger var fængslet af røverne med det heroiske anstrøg, så man nu vikingerne forvandlet på det nærmeste til fredelige håndværkere og varesælgere. Rehabiliterede blev de således, men rigtignok på britiske vilkår. Thi hvor blev samfundsopbyggerne og de fremragende organisatorer af?

De nye kontaktflader med fortiden navnlig via arkæologien har i sandhed skænket Sverige og i nogen grad også Danmark en nyopdaget vikingetid. Helt så drastiske har følgerne ikke været for den norrøne vikingetids vedkommende. Her har arkæologien snarere suppleret og udbygget og i utallige tilfælde bekræftet vor tidligere viden om vikingetidskulturen. Et markant træk ved vikingetidsforskningen i efterkrigstiden har været en zigzag kurs mellem fremstillinger præget mest af arkæologien, eller overvejende af norrøne kilder, – eller et vikingekosmos opbygget omkring enkeltstående utvetydige efterladenskaber. Den heldige hånd, som Sveaas Andersen har haft med at forene de mange discipliner der tilsammen udgør kilderne til vikingetiden, samt hans sunde fornøft og megen mådehold i vurderingen af disse, vil give hans fremstilling blivende værdi som en velegnet grundbog også inden for et felt som forskningsmæssigt er underkastet hastig udvikling.

Ólafía Einaradóttir

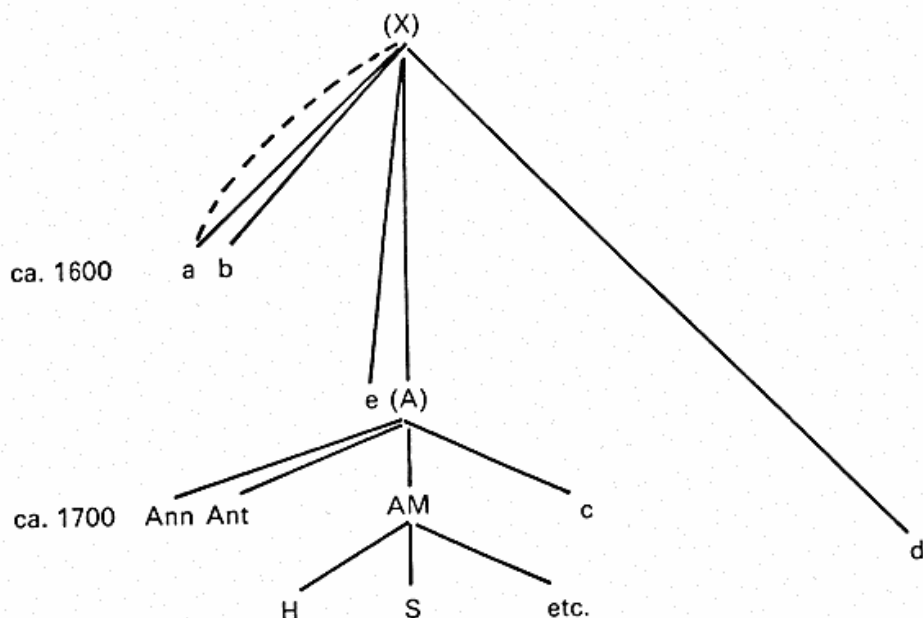
Diplomatarium Danicum, udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab. 1. række, 3. bind, 2. del (s. 411–576): *Epistolæ abbatis Willelmi*, ved C. A. Christensen, Herluf Nielsen, Lauritz Weibull. Kbh., C. A. Reitzel 1977. Kr. 180,40 i.m. (1. og 2. del samlet). – Tillige omtales den tilsvarende del (s. 284–408) af: *Danmarks riges breve*, 1. række, 3. bind. Kbh., C. A. Reitzel 1977. Kr. 96,20 i.m.

Stemma codicum

En moderne tekstkritisk udgave består normalt af tre dele: en indledning, et kritisk apparat, og selve teksten. Indledningen kan være sammenfattet grafisk i et stemma codicum. Når en udgave ikke blot ser ud som en tekstkritisk udgave, men også er det, understøtter de tre dele hinanden: indledningens redegørelse for overleveringshistorien, dvs. håndskrifternes indbyrdes forhold og relative kvalitet, kan efterkontrolleres ved en gennemgang af de i apparatet meddelte læsemåders beskaffenhed og gruppering – og af kvaliteten af den tekst, der fremkommer som følge af den vægt, som stemma's opbygning forlener de enkelte læsemåder med.

I *Diplomatarium Danicum*'s nye udgave af sankt Wilhelms breve fremtræder indledningen som en analyse af overleveringen, som bl. a. viser, at håndskriftet AM 1054 i Den arnamagnæanske Samling, som P. F. Suhm fremhævede som det bedste og derfor lagde til grund for den hidtil eneste udgave (*SRD* 6, 1786, optrykt med forbedringer af J.-P. Migne i *PL* 209, 1855), er ringere end håndskriftparret *Gl. kgl. Saml.* 1115/1116 i Det

kongelige Bibliotek, som ligger til grund for den nye udgave (Valget af tekstforlæg fremgår ikke af indledningen, ja benægtes snarere s. 422 øverst, men afsløres af ortografien og tegnsætningen, som samvarierer med hhv. 1115 og 1116). Men ved nærmere eftersyn viser det sig, at for så vidt som udgiverne følger *Gl. kgl. Saml.* 1115/1116, er den nye udgaves tekst – bortset fra den i dette tilfælde malplacerede pietet for den »originale« tegnsætning – nærmest identisk med Suhm's tekst. Dette ville udgiverne utvivlsomt selv have opdaget på et eller andet tidspunkt, hvis de ikke havde været så letsindige at undlade at oplyse i apparatet om *AM* 1054's og Suhm's læsemåder; hvad der meddeles i apparatet er imidlertid tilstrækkeligt til, at man efter læsning af nogle få sider mister tiltroen til udgiverens stemma og tekst. De i apparatet og i indledningen fremlagte filologiske og codicologiske data om håndskrifterne er dog af en sådan beskaffenhed, at man ikke på det grundlag selv kan opbygge et overbevisende alternativt stemma til erstatning for udgiverens. Går man imidlertid til håndskrifterne, som alle ligger i København, falder de vigtige brikker nogenlunde let på plads, for overleveringshistorien er i det store og hele både simpel og veldokumenteret. Efter mine stikprøveundersøgelser bør stemma tegnes således:

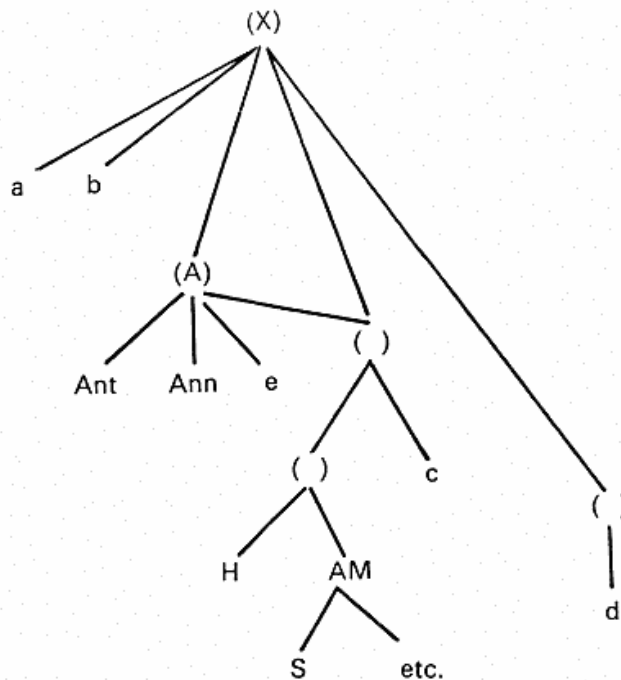
Sigler:¹

- () Tabt håndskrift
 a Additamenta 117 (a) 4° (Vedel) (Index oversprunget)
 b Ny kgl. Saml. 2155 (a) 4° (Vedel) (Udvalg)

¹ Siglerne *a*, *b*, *c*, *d* og *e* er hentet fra den nye udgave; at man for én gangs skyld har dristet sig til at fravige diplomatiets diskutabile sigelsystem, som ikke ville kunne have klaret udgiverens kontaminerede overlevering, fortjener ros. Suhm kalder de fem håndskrifter Magnæanus I (*a*), Vellejanus (*b*), Grammianus (*c*), Lygaardianus (*d*) og Bartholinianus (*e*), jfr. udgiverens identifikation s. 421, note 26); *AM* er Suhm's Magnæanus II, som de nye udgivere i praksis har elimineret som om det var en værdiløs *codex descriptus*.

- c Gl. kgl. Saml. 1115/1116 2° (Struktur som A)
 d Gl. kgl. Saml. 3655 8° (mag. Claussen) (Uafsluttet)
 e Ny kgl. Saml. 2155 (b) 4° (Struktur ligner A indtil II XXV)
 etc. Øvrige afskrifter af det bevarede AM
 A Thomas Bartholin's Collectanea, Tome A (Brændt 1728)
 AM 1054 4° i Den arnamagnæanske Samling
 Ann E don. var. 1 2° = Thomas Bartholin's Annales ecclesie danicæ (Excerpter og register)
 Ant Thomas Bartholin: *Antiquitates*, trykt 1639 (Udvalg)
 H Ludvig Holberg: *Danmarks Riges Historie I*, 1732 (Udvalg)
 S Additamenta 117 (b) 4° = Suhm's trykmanuskript
 X Archetypus = F 45 = Capsa Cypriani 3 8° i det gamle Universitetsbibliotek (Brændt 1728)

De nye udgiveres stemma står på udgavens s. 427. For at lette sammenligningen gengiver jeg det her i samme lay-out som mit eget, rettet til i henhold til udgiverens i indledningen udtrykte intentioner (sigler som ovf.):

For god ordens skyld skal jeg kort antyde nogle forholdsvis banale codicologiske iagttagelser til støtte for min kritik af udgiverens stemma:

(1) Fra Arne Magnussens bevarede indholdsfortegnelse til Bartholin's Collectanea véd vi, at der efter en afdeling Wilhelmbreve fulgte en afskrift af scholier til Adam af Bremen. Disse scholier findes samme sted i *c* og bekræfter til overflod, at *c* er skrevet af direkte efter *A* (Udgiverens regnestykke s. 415/6 tager ikke hensyn til varierende skrifttæthed i *A*).

(2) Vedrørende *d* har udgiverne (s. 420 f.) ganske simpelt misforstået Arne Magnussens vantro latinske referat af det, som sælgeren af håndskriftet meddelte ham (*exaro* betyder rigtig nok »udarbejde«, men om håndskrifter slet og ret »afskrive«).

(3) Det bartholinske (?) håndskrift *e* overspringer egenavne, som vi fra *a*, *b* og *d* véd var vanskelige at læse i *X*, men som allerede regesterne i *Ann* beviser stod klart og éntydigt i *A*, og *e* kan derfor ikke være afhængig af *A*. Udgivernes særprægede kriterium (s. 421) for meddelelse af *e*'s læsemåder gør apparatet værdiløst for dette håndskrifs vedkommende. Hvis der er en forbindelse mellem *e* og *A*, kan der vist kun være tale om, at *A* er kontamineret af *e*. Hvor ringe *e* end er (udgiverne, s. 421), synes det at være ene om at overlevere visse værdifulde data fra og om *X*. Interessant er det f. eks. at finde middelalderlige illuminerede initialer afbildet i *e* ved II XXXI og XXXII.

(4) Udgivernes stemma legitimerer ikke deres eliminering af *AM* som selvstændig kilde til indholdet af tabte tidligere led i traditionen, og ræsonnementet nederst på s. 417 er naivt, jfr. nedenfor.

Tekstfastsættelsen

Tre af udgivernes fejlurderinger er særlig skæbnesvangre for tekstfastsættelsen: (1) misfortolkningen af *d*, (2) undervurderingen af den kendsgerning, at *a* rummer to læsninger af *X*, hvoraf en af A. S. Vedel, og (3) postuleringen af en tabt, og iøvrigt ukendt, men fremragende bartholinsk afskrift, som skulle afspejles af *c*, mens *e* skulle afspejle den dårlige bartholinske afskrift i *Collectanea A*. Sammenlagt resulterer disse tre fejlurderinger i en stærkt overdreven tillid til *c-H-AM* grenen, hvorved teksten stort set bliver en gentagelse af Suhm's. Men medens Suhm's udgave er hvad Suhm's forord siger, at den er: *AM* + i nødstilfælde læsemåder hentet ind fra *a*, *b*, *c*, *d* eller *e*, er den nye udgave ikke, hvad den giver sig ud for, men Suhm's eklektiske tekst + en bunke varianter, som ikke i egentlig forstand har fået lov til at sætte deres præg på hverken tekst eller stemma.

Udgivernes valg af læsemåder er ofte ganske arbitrært og kun forklarligt som udtryk for en spontan binding til Suhm's velkendte og for sin tid fremragende vulgata, som på bunden ikke er andet end salig Bartholin's snart 300 år gamle »udgave« af Wilhelm-brevene. Og indtrykket af, at udgiverne har stået rådvilde overfor de tekstmæssige valg-situationer, som overleveringens varianter har kastet dem ud i, og som til syvende og sidst må skyldes manglende fortrolighed med den form for latin, som Wilhelm skriver, bliver kun bestyrket, hvis man betragter oversættelserne i parallelbindet af *Danmarks riges breve*, hvor frekvensen af dunkelheder og fejl er ganske høj. Wilhelm's latinske elegance er helt væk, oversættelsen pløjer sig tungt og mekanisk frem, hyppigt uden småligt hensyn til, om resultatet nu også giver mening, af og til dog med et befriende komisk resultat, f. eks. s. 298 (brev I 3, om forbud mod ægteskab mellem nærtbeslægtede): »Enhver skal holde rede på sit *afkom* indtil syvende led«. Det latinske ord er *generatio*, »slægtsforhold«.

En moderne tekstkritisk udgave af abbed Wilhelms breve måtte bygge primært på de to meget forskellige, men på hver sin måde fremragende tekstkilder *a* og *d*, som tilsammen tegner et overordentlig præcist billede af *X* og dens tekst. At give en nærmere karakteristik af de følger det ville få for teksten hvis *a* og *d* blev sluppet løs, er ikke muligt uden at gøre hele udgiverarbejdet om, for man behøver ikke at tage mange stikprøver for at opdage, at det tekstkritiske apparat er meget ufuldstændigt og ingeniørlunde fejlfrit. Jeg skal dog give nogle eksempler på meningsmæssigt vigtige læsemåder i *a* og *d*, som de nye udgivere har registreret, men ikke udnyttet (*SRD* = Suhm, *DD* = de nye udgivere):

435,4 in longum reginæ protendens originem *d*; in longam reginæ præ tendens originem *c*, *SRD*, *DD*

536,21 Minor est siquidem in amore sine labore profectus *a*, *b*; siue *c*, *e*, *SRD*, *DD*

557,8 maiora circa se sentiunt remedia pietatis *a*; curare *c*, *SRD*, *DD*

566,8 etsi amicus dicitur, non tamen *amare* conuincitur *a*, *SRD*[!]; amore *c*, *DD* (jfr. 516,4 ita conuincitur non amare; 552,10 amicus non esse conuincitur)

Fejlvurderingen af overleveringen medfører, at de få, men fortjenstfulde fremskridt i udnyttelsen af de overleverede tekstkilder gang på gang forleder udgiverne til at opstille sæere bortforklaringer af de tydelige indicier og beviser imod deres stemmas troværdighed, som de selv fremdrager. Jeg skal nøjes med to eksempler:

(1) Inddragelsen af Bartholin's *Annales ecclesiae danicae* (*Ann*) ved rekonstruktionen af indholdet af den tabte *A* er både ny og betydningsfuld, men der skal ikke mere til end en lille misopfattelse af Bartholin's interne henvisningssystem, for at der straks fremlægges en ganske ubegrundet og i sig selv ekstremt usandsynlig teori om, at Bartholin ikke var tilfreds med afskriften *A* og derfor iværksatte en ny og meget bedre. (Eksempelvis tager udgiverne fejl, når de s. 416 udfra Bartholins dobbelte henvisninger slutter, at »13 breve« – jeg antager, at der sigtes til nr. 29, 38, 49, 51–3, 56, 58, 60, 62–4 og 71 i 2. bog – var afskrevet to gange i *A*: den ene gang var det nemlig kun regesten, den anden gang selve brevet, ganske som i de to komplementære *c*-håndskrifter).

(2) Nogle af de hidtil hjemløse brevfragmenter er i den nye udgave endelig blevet korrekt afgrænset og indplaceret i lakunerne i bog II (det omtales dog ikke, at korrekte tekstafgrænsninger er klart angivet af Vedel under dennes korrekturlæsning af *a*, jfr. den stiplede linje på mit stemma), men den korrekte og betydningsfulde erkendelse, at fragmenterne stod på ialt 5 blade lagt ind sidst i *X*, bestyrker udgiverne i deres fejlagtige opfattelse af, at der har eksisteret en bog III, skønt indiciene til fordel for bog III, som alle dage har været spinkle (jfr. nedenfor), svinder ind til næsten intet, når først fragmenterne er korrekt afgrænsede. Kun ét står nemlig nu i vejen for aflivningen af bog III: en apriorisk tiltro til vulgata, i dette tilfælde Bartholin's gengivelse (*A*) af indholdet af *X*.

Listen over små opdagelser, der har medført stor forvirring, kunne forlænges, men hovedreglen er, at forvirringen øges væsentlig i forhold til tidligere, uden at være ledsaget eller forårsaget af fremskridt af nogen art. Et par eksempler:

(1) Side 452,15 giver håndskrifterne (her *a*, *c*, *d*) énstemmigt følgende tekst: *Sciendum est, quod illi, . . . , agendum est, ut renascantur, ne pereant*. Man skal naturligvis være ganske øvet i latin for at kunne holde grundledet *illi* in mente indtil man når frem til *renascantur*, fremfor straks at antage, at overleveringen her forbryder sig mod den velkendte regel om dativ-agens ved gerundiv og derfor med de nye udgivere rette *illi* [*renascantur*] til *illis* [*agendum est*], men udgiverne burde have fundet det tankevækkende, at Petrus Lombardus (såvel Migne som 1916-udgaven), som de rigtigt påpeger, at Wilhelm exciperer fra her (Suhm henviser til Dekretalerne, men Norvin har henledt opmærksomheden på Lombardens *Sententiarum libri* fra midten af 12. årh. – dette forhold omtaler udgiverne ikke), har *illi* som grundled til *renascantur* og *pereant*, ganske ligesom Wilhelmoverleveringen; hvis man, trods udgivernes absolutte tavshed herom, skulle komme til at opdage, at der er »belæg« for tekstrettelsen i *AM* 1054, kan man vel komme i tvivl et kort øjeblik, men Suhm har indset alene ud fra de tre andre håndskrifter (*a*, *c*, *d*), at *illis* i *AM* er forkert, og han har i sin udgave stiltiende rettet til det rigtige *illi*. Nu kunne det se ud som et sært sammentræf, at Arne Magnussens skriver og de nye udgivere har begået samme »tekstforbedring«, for udgiverne har jo set helt bort fra *AM*, som de anser for »sekundær og fejlfuld« (s. 417, – en noget uklarer kategori al den stund fejlfri håndskrifter ikke eksisterer, og det længe har været erkendt, at det ikke er fejlenes antal, men deres kvalitet i relation til overleveringen, som afgør, hvor meget der skal tages hensyn til et givet håndskrift). Men en sammenhæng er der naturligvis, for brevet (I XI A = I XIb Suhm) er et af dem, som Alfred Krarup optrykker i *Bullarium danicum* (nr. 25; nævnt af udgiverne i kommentaren til brevet, men

ikke i apparatet); i blind tillid til Suhm's fremhævelse af selveste Arne Magnussens gennemrettede og forbedrede håndskrift bygger Krarup sin tekst udelukkende på *AM* 1054 og trykker derfor intetanende *illis*; Krarup markerer herved et klart tilbageskridt i forhold til Suhm, men han er dog principfast, hvorimod *illis* hos de nye udgivere fremtræder som en af deres egne rettelser, skønt de selv må have troet, at det er Krarups konjektur, og selvom den i virkeligheden hidrører fra skrivere af det af udgiverne så foragtede, ja eliminerede *AM* 1054. Enhver der kan forstå 20 sammenhængende linier af et Wilhelm-brev kan slutte alene ud fra apparatet, at denne konjektur, som de fleste andre i udgaven, ikke er mere nødvendig end f. eks. et *<Vobis>* sat ind foran *sciendum est* i den samme sætning.

(2) Allerede i indledningen (s. 423, n. 30) præsenteres det konjekturalkritiske mesterstykke i overskriften til brev I XXXVI (s. 466,2): *Filiabus regis*, Til kongens døtre, rettet til *Filiabus regum*, Til kongedøtre, med henvisning til to steder i brevet, hvor der tales om Guds holdning til kongedøtre i almindelighed, *filiae regum/regum filias*; med denne »rettelse« mener udgiverne at kunne konkludere (s. 469), at Valdemar I.'s døtre reduceres til én, måske slet ingen!

Fremfor at fremdrage flere af udgavens »nødvendige tekstrettelser« (s. 422), vil jeg anbefale enhver, der vil teste sin tekstkritiske tærskel, at sætte sig for at gennemgå udgavens konjekturale parenteser (<>) og prøve at udtænke de mest oplagte sproglige og logiske argumenter imod udgavernes indgreb i sætninger som ganske latinkyndige folk som Vedel, Bartholin, Magnussen, Suhm (og Migne's sætter) tilsyneladende ikke studsede over. Personligt ville jeg skønne, at vel over halvdelen af udgavernes konjekturet let kan afsløres som helt overflødige eller direkte meningsødelæggende, men kun få af dem har, som den just nævnte, nationalhistoriske implikationer. Normalt er det kun Wilhelms kunstproca, der må holde for, f. eks. s. 461,17: *Nec ista prosequimur, quod vestram prudentiam hæc <non> ignorare credamus, cum pro his et horum similibus dominum vos exaltasse super omnes... minime diffidamus*. Udgavernes oversættelse i *DRB*, s. 316, lyder: »Og vi uddyber ikke dette videre, fordi vi tror, at I, kloge fader, ikke er uvidende herom, da vi ingenlunde betvivler, at Gud med henblik på dette og andet lignende har ophøjet Eder over alle«. Det overleverede betyder omtrent: Når vi fremfører dette, er det ikke fordi vi tror, at Eders klogskab er uvidende herom, for vi betvivler ingenlunde, at det er med henblik på disse og deres lige, at Gud har ophøjet Eder over alle.

»Liber tertius«

Udgavernes binding til den bartholinske vulgata afspejler sig måske tydeligst i deres brevnummerering og i oprettelsen af bog III, ifølge udgiverne selv en af de store forbedringer i forhold til Suhm's udgave. Det kan imidlertid dokumenteres, at det er index'et i *d*, der udgør det eneste sikre grundlag for rekonstruktionen af brevængden og -rækkefølgen i archetypus (*X*) før de store mekaniske teksttab (mange læg og ark), for bag den sekundære nummerering af indførslerne i *d* skjuler sig en helt modsigelsesfri plads i bog II til det hidtil så problematiske fragment af et brev nr. XXII, som de nye udgivere opretter en hel bog til ære for. Der er ikke plads her til at vise i alle detaljer, hvorledes modsigelseme løses, så snart man frigør sig fra Bartholin-Magnussen-Suhm-Migne-DD traditionen (*A* og dens afkom i talrige led), men nogle få ord kan måske afværge mistolkninger af grundlaget for min påstand: (1) udgiverne har ved hjælp af *a* fuldkommen korrekt udledt, at fragmenterne stod på ialt 5 blade, men de har ikke indset, at kun det sidste blad var »løst«, mens de 4 andre har hængt sammen to og to, idet de udgør to ark fra to forskellige læg som er blevet lagt ind i hinanden. Fragment »XXII«, som er kronvidnet for bog III, fordi der tilsyneladende ikke er plads til det i bog I eller bog II, var altså i *X*

fysisk bundet til II XIX! (2) En af de større bagateller, som udgiverne ikke har registreret i *d*, er at skriveren har rettet sin brevnummerering i bog II: II XXII var II XXIII før rettelsen. Nu har *d*'s index netop et ekstra brev her, som passer til »XXII«, og det hele går op, hvis man antager, at 2 breve i bog II ved en fejltagelse var kommet til at bære nummeret XXIII, således at den store lakune i bog II gør det naturligt for en afskriver eller en læser, når han når frem til det andet brev med nummeret XXIII, at antage, at det første brev med nummeret XXIII i virkeligheden var nr. XXII, og gå tilbage dertil og rette tallet til XXII, hvorved pladsen blokeres for fragmentet af det rigtige brev XXII. Mens *d*'s skriver afskriver index'et ganske slavisk (samtidig med at han nummererer index-indførlerne med arabertal), retter Thomas Bartholin, som primært er optaget af at samle og ordne brugbare kilder, sin version af index ind efter de breve, han kan finde i tekstdelen af *X* (han fletter index'ets register ind foran hvert brev), og regesten til II XXII, som ikke indeholder nogen som helst oplysninger af historisk værdi, og hvis tilhørende brev han ikke kan finde (fordi det ligger sidst i håndskriftet, blandt fragmenterne), springer han ganske simpelt over. Derfor savnes en plads til fragment »XXII« i alle håndskrifter og udgaver der nedstammer fra *A*. »Bog III«, på hvis eksistens Nanna Damsholt i en iøvrigt interessant afhandling (*HT* 78, 1978, 1–22) har bygget hele sin teori om en mere systematisk og »oprindelig rækkefølge« (s. 6) af Wilhelmbrevene, er slet og ret et fantom, skabt i og af overleveringen, idet nogle blade i *X* på et tidspunkt har revet sig løs og er blevet stukket ind bagest i bindet: en sjusket læser eller bibliotekar, som efter at have bladret sig frem igennem bog II til og med brev II LXXXI er nået til løse ark med breve nummereret med tal mellem XII og XXII, har ment at gavne eftertiden ved at skrive LIBER TERTIUS ovenover det første. Vedels skriver (*a*) og Bartholin's (*A*) har gentaget den falske bogangivelse, men Arne Magnussen gennemskuede, at samtlige fragmenter skulle indplaceres i bog II. Det lykkedes med de fleste (hans brillante arbejde kan følges minut for minut i hans *model* af *X*, *AM* 1054), men han kunne ikke nå til vejs ende på grundlag af et *A*-afkom alene, og *a* og *d* tænkte han tilsyneladende ikke på at benytte den dag: måske havde han allerede skænket eller lånt dem bort. Suhm kendte Arnes professionalisme, og han nægtede med rette at tro på en bog III, men skønt han benyttede *a* og *d* faldt det ham ikke ind, at han her kunne finde løsningen på det for Arne uløselige problem »XXII«, og hans placering af dette fragment som II LXXXIb er svag. For de nye udgivere, som ikke synes at have forstået Arnes forsøg på ved hjælp af en lølbladsmodel uden brevnummerering at rekonstruere *X* bagom den komplicerede rækkefølge i *A*, er Arnes stringente afvisning af bog III imidlertid kun en strøtanke, som afslører hans overfladiske kendskab til Wilhelmbrevene (s. 419), og fragment »XXI«, som Arne fuldkommen korrekt havde identificeret med II XXI (fulgt af Suhm), må i den nye udgave gøre »XXII« følgeskab over i den genvundne Liber tertius, sammen med endnu et fragment fra bog II, omdøbt til hhv. III XXI og III XXIIb.

Tilbageblik

Kort men klart konstaterede Suhm for 200 år siden, at alle håndskrifterne går tilbage til det tabte *X*. Heroverfor påstod William Norvin, som allerede 1933 varslede den diplomatarie-udgave, som nu foreligger (*Scandia* 6), at han havde fundet flere overleveringer i det materiale, som også forelå for Suhm. Norvin døde allerede 1940 og ville naturligvis have opdaget sin fejltagelse, hvis han havde arbejdet videre med materialet: han havde tidligere i sin karriere påvist, at 37 af ialt 38 håndskrifter af Olympiodors Platon-kommentar kunne elimineres som codices descripti. De nye udgivere opererer ligesom Suhm med *X* som eneste archetypus, og selvom en henvisning til Suhm's korrekte (og Norvin's fejl-

agtige) analyse havde været nyttig, er det afgjort værdifuldt, at Suhm's synspunkt nu er blevet genfremsat. Damsholt s. 3 genfremsætter ligeledes Suhm's synspunkt, uafhængigt af de nye udgivere, men ligeledes uden henvisning til Suhm og Norvin; hun synes at være opmærksom på, at de to *c*-håndskrifter er »afskrifter af Bartholins«, men rubricerer dem alligevel som »primære«, mens f. eks. *e* og *AM* af grunde, som ikke fremgår af hendes knappe redegørelse for overleveringen, kaldes »sekundære« (hendes datering s. 5 af to-bogsinddelingen – og registregistret! – til 18. årh. stiller hele sagen på hovedet).

Overfor Norvins primære begrundelse for en ny udgave af Wilhelmbrevene: Suhm's »vanlige sjuskeri«, skønner Damsholt s. 4, at »en ny udgave ikke kan byde på mange tekstændringer i forhold til Scriptoris udgaven«, men skønt den lærde verden nu for tredje gang trakteres med Thomas Bartholin's snart 300 år gamle recension, må det siges at være lykkedes for de nye udgivere at gøre Damsholts spådom til skamme – og samtidig for første gang siden 1786 at skabe et akut behov for en ny udgave af Wilhelms litterære efterladenskaber.

Den fint uddannede Wilhelm blev importeret fra Frankrig af Absalon, for at han kunne bidrage til civiliseringen af det barbariske Danmark. Udbredelsen af latinkulturen, et fælles, præcist og nuanceret kommunikationsmiddel, var en af grundpillerne i denne proces, og Wilhelms posthume bidrag hertil blev en række breve, som kunne tjene som stilmønstre for andre, som der står i hans bevarede forord: en slags formularbog, som Norvin har vist. Bl. a. af disse breve fremgår det, at han måtte gå grueligt meget igennem, og fra højeste instans i slige anliggender foreligger der dom på, at Wilhelm var så from og blev så forpint, at hans jordiske rester efter hans død udviste overnaturlige egenskaber. Det er antagelig vanskeligt idag at anfægte grundlaget for kanoniseringen allerede år 1224, men det seneste forsøg på at undtage sankt Wilhelms efterladte breve fra et antal af latinens, logikkens og codicologiens jordiske love, behøver ikke at stå uimodsagt, sålænge samtlige præmisser er offentligt tilgængelige i de to københavnske håndskriftsamlinger, og sålænge den stærke danske latintradition består, som abbed Wilhelm af Æbelholt var med til at grundlægge for 800 år siden.

Ivan Boserup

Danmarks historie. Red. af *Aksel E. Christensen, H. P. Clausen, Svend Ellehoj og Soren Mørch*, bind 2: Tiden 1340–1648. Af *Kai Hørby, Mikael Venge, Helge Gamrath og E. Ladewig Petersen*. Kbh., Gyldendal 1980. 703 s. 325 kr.

Den 29. august 1980 – få dage inden starten på universiteternes efterårssemester – forelå endelig, efter adskillige udsættelser, bind 2 af den nye Danmarkshistorie, der dækker tiden 1340–1648. Bind 1, der »kun« omfattede 579 sider, blev udsendt i eet stort bind; men forlaget har nu fornuftigvis valgt at dele det mere end 100 sider større bind 2 i to, således at første halvbind dækker tiden 1340–1559, mens andet halvbind omfatter perioden 1559–1648. Det er en god disposition, der giver smukkere bøger – og samtidig slipper læseren for at håndtere en mursten på mere end 700 sider.

Erik Ulsig har allerede i sin anmeldelse af bind 1 (*HT*, 80, 1980, s. 101–16) givet en præcis og fuldt dækkende beskrivelse af værkets almindelige plan og karakteristika. Der er derfor ingen grund til her at bruge plads på en gentagelse af dette, selv om det nok kunne være på sin plads at gentage Ulsigs beklagelse af de manglende registre. Det er stadig en overordentlig dårlig idè at udskyde udarbejdelsen af disse til sidste bind. Det nedsætter i for høj grad værkets brugsværdi indtil sidste bind foreligger – og i betragtning af den hidtil ikke alt for nøje overholdelse af udgivelsesplanen kan ingen jo vide,